

การเดินทางของวิญญาณ: องค์ประกอบ และบทบาทของ บทร้องพิธีกึ่งเด็กของชาวจีนแต่จิ๋วในสังคมไทย^๑

Submitted date: 27 April 2018

Revised date: 11 June 2018

Accepted date: 31 August 2019

นรุทธิ์ คุปต์ธนโรจน์^๒

บทคัดย่อ

บทความนี้มุ่งศึกษาขององค์ประกอบ และบทบาทของบทร้องพิธีกึ่งเด็กของชาวจีนแต่จิ๋วในสังคมไทย ผลการศึกษาพบว่า บทร้องดังกล่าวมีองค์ประกอบต่าง ๆ ได้แก่ การกล่าวถึงผู้นำทางดวงวิญญาณไปสู่โลกหลังความตายซึ่งจะมีบทบาทหน้าที่สำคัญคือ ชี้นำหรือนำทาง รวมทั้งช่วยจัดอุปสรรคปัญหาระหว่างการเดินทางของวิญญาณ การระบุจุดหมายปลายทางของการเดินทางของวิญญาณ การกล่าวถึงเส้นทางเชื่อมสู่โลกหลังความตาย การระบุถึงพาหนะสู่โลกหลังความตาย และอุปสรรคขัดขวางระหว่างการเดินทาง ส่วนบทบาทของบทร้องคือช่วยเน้นย้ำความสัมพันธ์ของวิญญาณกับภูมิสำเนาเดิม ช่วยคลายความวิตกกังวลหรือความโศกเศร้าของลูกหลาน รวมทั้งเป็นคำสอนและคำอวยพรให้แก่ลูกหลานอีกด้วย

คำสำคัญ: บทร้องในพิธีกึ่งเด็กของชาวจีนแต่จิ๋ว, องค์ประกอบ, บทบาท

^๑ บทความนี้ปรับปรุงจากภาคนิพนธ์รายวิชาสัมมนาคติชนกับวรรณกรรมท้องถิ่น ผู้วิจัยขอขอบพระคุณศาสตราจารย์สุกัญญา สัจฉายา ผู้สอนที่เมตตาให้คำแนะนำในการปรับปรุงแก้ไข และขอขอบพระคุณคุณพรพรรณ วีระผล ที่กรุณาอบบทร้องพิธีกึ่งเด็กให้พร้อมอธิบายข้อมูลที่เป็นประโยชน์ รวมทั้งขอขอบพระคุณอาจารย์สุภาพศ โขติธรรมวัฒนา อาจารย์ประจำภาควิชาภาษาจีน คณะศิลปศาสตร์ มหาวิทยาลัยรังสิตที่กรุณาแปลเอกสารบทร้องพิธีกึ่งเด็ก

^๒ อาจารย์ประจำภาควิชาภาษาไทย คณะศิลปศาสตร์ มหาวิทยาลัยรังสิต

Journey of the Soul: the Components and Roles of the Hymns in Kongtek (Chaozhou Chinese Funerals) in Thai Society

Narut Kupthanaroj

Abstract

The objective of this article is to detail a study of the components and roles of the hymns in Kongtek (Chaozhou Chinese Funerals) in Thai Society. The results indicate that the hymns in Kongtek comprise various components including, the declaration of a leader responsible for a significant role in guiding a spirit to the afterlife and also removing obstacles during the journey of a spirit; the declaration of a spirit's destination; the declaration of the path connecting to the afterlife; the declaration of the vehicle taking a spirit to the afterlife; and the obstacles during the journey. The roles of the hymns are to emphasize the relationship of spirits with their residences; to alleviate anxiety or grief of their families; and to be a doctrine and a blessing for their families.

Keywords: Hymns in Kongtek (Chaozhou Chinese Funerals), Component, Role

³ Lecturer, Department of Thai Language, Faculty of Liberal Arts, Rangsit University

บทนำ

ภาพของการเดินทางของวิญญาณหลังความตาย และโลกหลังความตาย มีปรากฏอยู่ในทุกชนชาติ ทุกสังคมพยายามอธิบายโลกและเส้นทางการเดินทางของวิญญาณไว้ตามความเข้าใจและจินตนาการของตน โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อหาวิธีให้ได้พบกันอีกครั้ง เพราะความรักและคิดถึงคนที่จากไป หรือพยายามหาคำอธิบายว่าการตายคืออะไร มีวิธีใดที่ทำให้สิ่งที่หายไปกลับคืน เมื่อตายแล้วไปไหน เดินทางอย่างไร ทำอย่างไรให้คนตายได้รับความสะดวกสบาย หรือหากกลัวว่าผู้ตายจะกลับมาจะทำอย่างไรไม่ให้กลับมาได้อีก และจะจัดพิธีกรรมอย่างไรให้มีผลต่อการให้คุณให้โทษต่อผู้ตายและผู้ที่ยังอยู่ (Rattanakul, 2008, p. 6-7) วัตถุประสงค์ดังกล่าวเป็นเหตุผลพื้นฐานในการสร้างพิธีกรรมหลังความตายให้เกิดขึ้นในทุกกลุ่มชน โดยสิ่งเหล่านี้ปรากฏอยู่ในบทร้องที่ใช้ประกอบในพิธีกรรม ทั้งยังเป็นสิ่งที่สะท้อนความคิด ภูมิปัญญาของคนในกลุ่มชนนั้น ๆ ได้เป็นอย่างดี อาทิ ค่านิยมบางประการที่ต้องการส่งต่อสู่ลูกหลานผ่านการสอนด้วยนิทานพื้นบ้านหรือตำนานที่ปรากฏในบทร้อง ที่สำคัญคือเนื้อหาที่ช่วยปลอบประโลมใจลูกหลานให้คลายความเศร้าหมอง และเชื่อมั่นว่าผู้ตายจะไปสู่ภพภูมิที่ดี

ชาวจีนแต่จิวเป็นกลุ่มชนอีกกลุ่มหนึ่งที่มีพิธีกรรมหลังความตายเฉพาะตัว นั่นคือพิธีกึ่งเด็กกึ่งผู้ใหญ่ซึ่งเป็นพิธีกรรมสำคัญที่จะบำเพ็ญกุศลให้แก่ผู้ตายได้ไปสู่ภพภูมิที่ดี โดยเฉพาะอย่างยิ่งบทร้องพิธีกึ่งเด็กกึ่งผู้ใหญ่เนื่อหาสาระที่น่าสนใจ บทความนี้จะศึกษาองค์ประกอบสำคัญของบทร้องพิธีกึ่งเด็กกึ่งผู้ใหญ่ของชาวจีนแต่จิวซึ่งเป็นกลุ่มชาติพันธุ์จีนกลุ่มใหญ่ในสังคมไทย รวมทั้งศึกษาบทบาทของบทร้องอันทำให้พิธีกรรมหลังความตายของชาวจีนแต่จิวสามารถดำรงอยู่ได้ในสังคมไทยปัจจุบัน

๑. วัตถุประสงค์

เพื่อศึกษาองค์ประกอบสำคัญและบทบาทของบทร้องพิธีกึ่งเด็กกึ่งผู้ใหญ่ของชาวจีนแต่จิวในสังคมไทย

๒. ขอบเขตการศึกษา

บทความนี้มุ่งศึกษาองค์ประกอบสำคัญที่ปรากฏในบทรื่องพิธิกงเต็กของชาวจีนแต่จิวในสังคมไทย รวมถึงบทบาทของบทรื่องดังกล่าว โดยใช้บทรื่องในพิธิกงเต็กของมูลนิธิในเครือเม็ง (มูลนิธิสว่าง) ซึ่งเป็นองค์กรการกุศลที่มีเครือข่ายอยู่ทั่วประเทศ และรับประกอบพิธิกงเต็กแบบจีนแต่จิวเป็นข้อมูลหลัก

๓. องค์ประกอบสำคัญของเนื้อหาที่ปรากฏในบทรื่องพิธิกงเต็กจีนแต่จิว

องค์ประกอบที่ปรากฏในบทรื่องพิธิกงเต็กจีนแต่จิวมีอยู่มากมาย บทความนี้จะนำมาอภิปรายเฉพาะองค์ประกอบที่สำคัญที่ปรากฏเป็นโครงสร้างหลักของบทรื่องและสัมพันธ์กับพิธีกรรม ดังนี้

๓.๑ ผู้นำทางวิญญาณสู่โลกหลังความตาย

การเดินทางของวิญญาณหลังความตายไปสู่จุดหมายปลายทางของทุกกลุ่มชน จะต้องปรากฏผู้ทำหน้าที่เป็นสื่อกลางหรือผู้นำพาดวงวิญญาณของผู้ที่ล่วงลับไปส่งยังจุดหมายปลายทาง

จากเนื้อหาในบทรื่องพิธิกงเต็กจีนแต่จิวพบว่าผู้นำทางมีบทบาทในการช่วยเหลือดวงวิญญาณให้เดินทางได้อย่างสะดวกสบายด้วยวิธีการต่าง ๆ ดังนี้

- ๑) ช่วยขจัดอุปสรรค
- ๒) แนะนำวิธีการแก้ปัญหาที่วิญญาณต้องพบเจอระหว่างทาง
- ๓) ชี้หนทางที่ควรเดิน
- ๔) ปลอบประโลมใจดวงวิญญาณที่ต้องพรากจากลูกหลาน และชีวิตในโลกมนุษย์
- ๕) ปลอบประโลมใจลูกหลานที่เข้าร่วมพิธีให้คลายความโศกเศร้า
- ๖) เป็นสื่อกลางที่ช่วยสร้างความมั่นใจให้แก่ลูกหลานว่าดวงวิญญาณได้เดินทางไปทิศทางที่ถูกต้อง

ในพิธีกรรมงเต็กของชาวจีนแต่จิว ไม่ว่าจะเป็นกงเต็กที่มีพระเป็นผู้ประกอบพิธีหรือกงเต็กคฤหัสถ์ (ปะเอ้อ) ที่มีชาวบ้านสวมชุดขาวหม้อจิวราลงอย่างพระจีน

ทำหน้าที่เป็นทั้งผู้ควบคุมพิธีและนำทางวิญญาณ ผู้นำทางเหล่านี้จะแทนตัวเองเป็นพระมหากษัตริย์ (พระมหากษัตริย์หรือหมักเหลียนจุนเจีย) ซึ่งก็คือพระโมคคัลลานะตามเรื่องราวใน “ยูลัน พุนฮวย” หรือ “อุลลัมพณสูตร” พระสูตรของพุทธศาสนาฝ่ายมหายานที่เป็นต้นเค้าของการทำพิธีกึ่งเด็ก (Sthirakoses-Nagapradip, 1997, p. 312-313) เรื่องราวในพระสูตรกล่าวถึงครั้งที่ท่านเดินทางไปช่วยมารดาที่ตกนรกอยู่ในหมู่เปตอสุรกาย อดอยาก ร่างกายเหลืองแต่หนังหุ้มกระดูกเนื่องจากครึ่งมีชีวิตสร้างเวรกรรมไว้ หรือบางตำนานกล่าวว่าเป็นผู้ถือศีลกินเจ อยู่มาไม่สบาย บุตรจึงแอบใส่เนื้อสัตว์ในอาหารเพื่อกินแล้วจะได้มีแรง ต่อมามีคนมาทักว่าท่านกินเนื้อสัตว์ ท่านไม่ทราบจึงสาบานว่า ถ้ากินจริงขอให้ตกนรก ขาดคำก็มีเลือดพุ่งออกจากตาหูปากและมีปีศาจลากลงนรกไป พระโมคคัลลานะจึงหาทางไปช่วยท่าน ไปหา มารดาถึงในนรกยื่นบาตรใส่อาหารไปให้ มารดาได้รับมากิน แต่อาหารเหล่านั้นกลับลุกไหม้หายไป ทำอย่างไรก็ไม่สามารถช่วยมารดาให้สามารถกินอาหารได้ จึงทูลถามพระพุทธร่องค์ทรงแนะนำให้ตั้งพิธีปลุกกรรมโดยมีคณะสงฆ์เป็นผู้ประกอบพิธีจึงจะรอดพ้นทุกขนี้ได้ เมื่อพระโมคคัลลานะทำตามคำแนะนำนั้น มารดาของท่านก็รอดพ้นจากนรกเปตอสุรกายได้สำเร็จ ด้วยเหตุนี้ ผู้นำทางในพิธีกึ่งเด็กจึงแทนตัวเป็นพระโมคคัลลานะนับแต่นั้น

ภาพที่ ๑ ผู้ประกอบพิธีแทนตนเป็นพระโมคคัลลานะผู้นำดวงวิญญาณของผู้ตายออกเดินทาง ภาพโดย: นายมานะ คงกฤตยาพันธ์ วันที่ ๒๖ มิถุนายน ๒๕๖๐.

พระโมคคัลลานะในพิธีงเต็กจะเป็นผู้นำดวงวิญญาณของผู้ตายซึ่งจะแทนด้วย “ถั่งพวง” หรือธวัช (ธง) มีลักษณะรูปร่างเหมือนโคมที่เป็นที่สถิตของวิญญาณซึ่งทำด้วยกระดาษเขียนบทสวดมนต์และชื่อของผู้ตาย พร้อมนำเสื้อผ้าของผู้ตายมาสวมทับโคม ผู้นำทางจะพาดวงวิญญาณเดินทางไปสู่แดนสุขาวดีตามความเชื่อของพุทธศาสนา มหายาน และจะเป็นผู้แนะนำขั้นตอนการเดินทางที่ละชั้นให้แก่วิญญาณและลูกหลานที่ร่วมเดินทางไปด้วย จากบทร้องช่วงการเดินทางส่งวิญญาณในพิธีกรรมงเต็กของพุทธมามกสงเคราะห์การกุศลแห่งประเทศไทยหรือมูลนิธิในเครือสว่าง พบว่าพระโมคคัลลานะจะมีหน้าที่หลายประการ เริ่มตั้งแต่

๑) การขออนุญาตพระพุทธรองค์ทำหน้าที่นำดวงวิญญาณออกเดินทางพาดวงวิญญาณไปนมัสการพระอมิตาพุทธเจ้า พระศากยมุนีพุทธเจ้า (ปรากฏตลอดการเดินทางเพื่อเป็นการขอพุทธบารมีให้เดินทางได้สะดวก) ขออนุญาตจากพระและเทพทั้งหลายให้ออกไต่ผ่านทาง พาวินญาณข้ามแม่น้ำ พาไปเฝ้ายมบาลและเทพแผ่นดินเพื่อขออนุญาตเดินทางไปสุขาวดี

๒) นำดวงวิญญาณมาไหว้พระไพสิสัตว์ เจ้าแม่กวนอิม พระหลักเมือง เจรจากับนายด่านและผู้เฝ้าสะพานให้เปิดประตูจะได้เดินทางข้ามไปได้ บอกที่อยู่ภูมิสำเนาที่เมืองจีนแก่ผู้เฝ้าด่าน และสุดท้ายคือส่งวิญญาณขึ้นหอมองบ้านเกิดก่อนจะเข้าสู่แดนสุขาวดี ตลอดการเดินทางผู้นำทางก็จะสอดแทรกให้ลูกหลานช่วยกันสวดมนต์

๓) แนะนำขั้นตอนว่าลูกหลานต้องเผาเครื่องกระดาษ ไหว้ขออนุญาต หรือสักการะสิ่งใดเพื่อให้เดินทางได้สะดวก บรรยายธรรมชาติ สิ่งแวดล้อมระหว่างทางเสมือนเดินทางจริง กล่าวย้าพระคุณของบุพการี และสั่งสอนธรรมะโดยเฉพาะเน้นย้ำเรื่องความกตัญญูอย่างสม่ำเสมอ ทั้งนี้ยังต้องมีหน้าที่นำลูกหลานกลับมายังโลกมนุษย์ตามทางเดิมและให้พรลูกหลานผู้ตายในตอนท้ายแทนวิญญาณด้วย

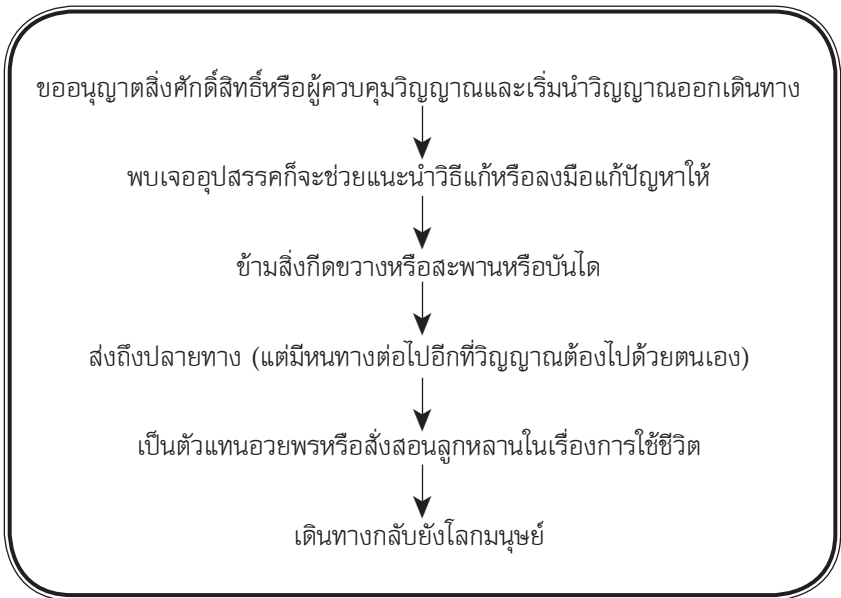
ภาพที่ ๒-๓ ถังพวง ธวัช หรือธงที่สถิตของวิญญาน

ภาพโดย: นายมานะ คงกฤตยาพันธ์ วันที่ ๒๖ มิถุนายน ๒๕๖๐ และ
นายนรุตม์ คุปต์ธนโรจน์ วันที่ ๑๐ สิงหาคม ๒๕๔๘

ผู้นำทางวิญญานของจีนกลุ่มอื่นที่มีลักษณะใกล้เคียงกับของจีนแต่จีวแต่แตกต่างในรายละเอียด เช่น ในพิธีกึ่งเด็กของจีนไหหลำ จะเรียกผู้ประกอบพิธีหลักที่จะทำหน้าที่นำทางวิญญานว่า “เต๋าเซ” หรือ “ไต้ซือ” จะสวมชุดดำ หมวกแดงหรือบางช่วงของพิธีจะสวมเสื้อคลุมสีรุ้ง ซึ่งจะทำหน้าที่คล้ายพระโมคคัลลานะแต่มีรายละเอียดที่มากกว่า เพราะกึ่งเด็กไหหลำจะเน้นไปที่การแสดงเชิงพิธีกรรมคล้ายจีว ผู้นำทางจึงต้องแสดงลีลาท่าทางที่สมบถาหนักกว่าของจีนแต่จีว ไม่ว่าจะเป็นการเจรจาขอวิญญานจากภูตเฝ้าโลงศพให้ออกมาร่วมพิธีนำวิญญานฝ่าขุมนรก รักษาวิญญานให้หายจากอาการป่วยก่อนตาย ส่งวิญญานขึ้นหอสสูง (เหมือนของจีนแต่จีว) และส่งวิญญานข้ามสะพานสู่สวรรค์หรือแดนปรภพ สิ่งที่น่าสนใจอีกประการคือผู้นำทางวิญญานของจีนไหหลำจะมีผู้ช่วยหลายคนตามบทบาทที่สมมติขึ้น เช่น ถ้าเป็นเรื่องที่ต้องใช้กำลังอย่างการนำวิญญานออกมาจากปรโลกให้มาร่วมพิธีก็จะมีผู้ช่วยที่เป็นหนุ่ม หรือผู้ช่วยที่มีหน้าที่ส่งสารไปยังปรโลกก็จะมอบเป็นหน้าที่ของเจ้าที่ประจำบ้านเกิดที่เมืองจีนของผู้ตาย ซึ่งต่างจากของแต่จีวที่พระโมคคัลลานะจะทำหน้าที่นี้เองทั้งหมด ยังมีจีนกลุ่มอื่นที่ปรากฏผู้นำทางวิญญานอีก เช่น จีนแคะจะมีไกวเนี้ยวหรือ

ผู้หญิงที่ถือศีลเป็นผู้นำทาง ส่วนรายละเอียดการเดินทางก็จะเหมือนกับของจีนกลุ่มอื่น หรือในพิธีของจีนฮกจิ่ว ซึ่งเป็นเงินที่อพยพมาจากมณฑลฮกเกี้ยน มีผู้นำทางคือโชฮู ซึ่งเป็นฆราวาส รายละเอียดหลัก ๆ ก็จะคล้ายกับจีนกลุ่มอื่น แต่ที่ต่างกันชัดเจนคือไม่มีการข้ามสะพานแต่เป็นการสวดนำวิญญาณขึ้นสวรรค์ (Kanokpongchai, 2011, p. 60-61)

จากรายละเอียดข้างต้นสามารถสรุปโครงสร้างของการทำหน้าที่ผู้นำทาง วิญญาณได้ดังนี้

โครงสร้างการทำหน้าที่ของผู้นำทางที่ปรากฏในบทร้องพิธีกึ่งเต็กจินแต่จิว แสดงให้เห็นว่าการเดินทางในโลกหลังความตายต้องอาศัยบุคคลที่เป็นสื่อกลาง (Mediator) เชื่อมโลกวิญญาณและโลกของลูกหลานให้ติดต่อกันได้ โดยสื่อกลางจะเป็นผู้ชาย (ในเรื่องของการจัดพื้นที่ในงานศพสะท้อนว่าเพศชายมีความสำคัญในสายตระกูล มีหน้าที่หลักในการประกอบพิธีกรรม ส่วนเพศหญิงจะอยู่ในพื้นที่ห่างออกไป หน้าที่ในพิธีกรรมก็จะน้อยลง และหากเป็นหน้าที่ที่ผู้หญิงต้องปฏิบัติ หน้าที่นั้นจะเป็นของ

ลูกสะใภ้) และต้องบอกการเดินทาง ขึ้นตอนต่าง ๆ อย่างละเอียด มีลักษณะความเป็นพื้นบ้านทั้งคำพูด ตัวบทร้อง บทเจรจา ไม่ได้เป็นภาษาศักดิ์สิทธิ์หรือมนต์คาถาที่เข้าใจได้ยาก มีลักษณะเป็นการพูดคุยสนทนากันระหว่างวิญญาณ ลูกหลาน และสิ่งศักดิ์สิทธิ์ที่วิญญาณต้องพบเจอระหว่างเดินทาง ในพิธีึงเด็กที่คลอดหัดหรือขราวาสเป็นผู้ประกอบพิธี ยังปรากฏคำสอนทางพุทธศาสนา เต่า ขงจื้อและความเชื่อพื้นบ้านแทรกอยู่ในตัวบทร้องและพิธีกรรม

ทั้งนี้หากเปรียบเทียบระหว่างผู้นำทางวิญญาณของจีนแต่จิวกับของกลุ่มชนอื่น ๆ ที่มีผู้ศึกษาเอาไว้ ผู้นำทางวิญญาณของจีนจะมีส่วนร่วมในการเดินทางอย่างจริงจัง เป็นเสมือนตัวละครตัวหนึ่งในพิธี บางครั้งมีลักษณะลีลาท่าทาง อารมณ์อย่างการแสดงละครหรืองิ้ว เรียกได้ว่าเป็นพิธีกรรมประกอบการแสดง แต่กลุ่มชนไทจะมีลักษณะของคำบอก คำแนะนำ แม้ในพิธีจะบอกว่าร่วมเดินทางไปส่งด้วยแต่เหมือนการเฝ้าดูหรือแนะนำขั้นตอนการเดินทางให้แก่วิญญาณอยู่ห่าง ๆ เท่านั้น ผู้นำทางวิญญาณของกลุ่มชนที่กล่าวมามีลักษณะเหมือนกับหมอผีฟ้า (shaman) คือผู้ทำพิธีจะมีอากัปกริยาหรือขั้นตอนในพิธีกรรมเป็นเชิงรุก ซึ่งอาจจะมีอาวุธหรืออุปกรณ์ติดตัวไปต่อสู้อริหรือเจรจากับอำนาจวิเศษ ประหนึ่งเดินทางไปยังดินแดนศักดิ์สิทธิ์ด้วยตนเอง ไม่ใช่การประทับทรงหรือการรอกการมาเยือนของสิ่งศักดิ์สิทธิ์เหมือนอย่างหมอผีดิน (Wright, 2007, p. 295)

๓.๒ จุดหมายปลายทางของการเดินทางหลังความตาย

ความเชื่อเรื่องของจุดหมายปลายทางของการเดินทางหลังความตายจะมีความแตกต่างกันไปในแต่ละกลุ่มชน ในบทร้องประกอบพิธีึงเด็กของจีนแต่จิวจะบอกจุดหมายปลายทางตั้งแต่เริ่มต้นออกเดินทาง โดยกล่าวว่าจะนำวิญญาณไปสู่อินแดนไซทิหรือดินแดนสุขาวดี (บางครั้งก็กล่าวว่าสวรรค์) ที่ห่างไกลจากพื้นดิน เพื่อเข้าเฝ้าองค์พระพุทธเจ้า ทั้งยังกล่าวว่าหนทางที่จะต้องเดินไปนี้ไกลถึง ๑๐๘,๐๐๐ ลี้ ต้องข้ามน้ำข้ามทวีป ๗ ทวีป ข้ามแม่น้ำหมื่นสาย ผ่านเทือกเขาซับซ้อนกว่าจะไปถึง และยังพรรณนาภาพของดินแดนสุขาวดีว่ามีความสวยงามพิสดารล้าลึก ปรากฏสระบัวมีพระโพธิสัตว์เทพสวรรค์ผู้พิทักษ์พระพุทธศาสนา พระอรหันต์ ภิกษุ ภิกษุณีสถิตอยู่ เป็นดินแดนแห่งคุณความดี ซึ่งการพรรณนาในบทร้องจะคล้ายกับสภาพแดนสุขาวดีในเรื่องกามนิตหรือดินแดนที่พระโพธิสัตว์อวโลกิเตศวรปฏิบัติธรรมจนบรรลุมรรคผล (Sthirakoses-Nagapradip, 1997) ความเชื่อเรื่องสุขาวดียังปรากฏเป็นรูปธรรมในวิถีชีวิตของ

ชาวไทยเชื้อสายจีน ชาวไทยเชื้อสายจีนจำนวนมากจะไปเช่าบูชา “เตี้ยบ” หรือหนังสือผ่านทางสุแดนสวรรค์ที่ “วิหารหลุยอิมหยี่” (วิหารฟ้าลั่น) หรือที่เรียกกันว่า “วิหารคลังล่าง” บริเวณวัดพระพุทธบาท จังหวัดสระบุรี ฝั่งตะวันตก ชาวจีนจึงเชื่อว่าการได้ไปนมัสการรอยพระพุทธรูปและไปนมัสการพระพุทธรูปเจ้าที่วิหารแห่งนี้เปรียบเสมือนเดินทางไปเฝ้าพระพุทธรูปองค์ยังแดนสุขาวดี (สุขาวดี = โชติ = สวรรค์ตะวันตก = ขมพูทวีป) (ความเชื่อนี้ก่อให้เกิดตำนานเชื่อมโยงไปถึงสถานที่ศักดิ์สิทธิ์บริเวณโดยรอบวัดว่ามีส่วนเกี่ยวข้องกับการเดินทางไปยังขมพูทวีปของพระถังซำจั๋ง และแห่งเจีย ในเรื่องไซอิ๋ว) เมื่อมาถึงแล้วก็จะนำ “เตี้ยบ” ที่ภายในกระบอกมีพัด หนังสือเดินทาง ฝ้ายนัต ๗๔ ออกมาประทับตรา ณ วิหารแห่งนี้ทุกครั้งที่เดินทางมา เหมือนเป็นการทำหนังสือผ่านแดนสวรรค์ไว้ล่วงหน้า เมื่อตายไปของภายในกระบอกเตี้ยบนี้จะถูกนำออกมาวางไว้ที่ศพ และขันธ์บางส่วนจะเผาไป เพื่อให้การเดินทางสู่สุขาวดีจะได้ราบรื่น ซึ่งหนังสือผ่านทางนี้จะตรงกับบทร้องในพิธีกรรมที่กล่าวว่าจะมีผู้ตรวจสอบหนังสือผ่านทางนี้ ประกอบกับหนังสือเดินทางอีกส่วนที่บอกรายละเอียดของผู้ตายและลูกหลานที่เฝ้ามาล่วงหน้า เมื่อทำทุกอย่างครบถ้วนก็ถือว่าไม่มีบาปกรรมหรือมลทินติดตัว

นอกจากจีนแต่จี๋แล้ว ไม่ว่าจะเงินภาษาใดก็จะกล่าวถึงจุดหมายปลายทางของการเดินทางว่าเป็นแดนสุขาวดี หรือสรวงสวรรค์เหมือนกัน แต่มีข้อสังเกตว่าของจีนไหนลางจะมีการกล่าวถึงเทพประจำหมู่บ้านปรากฏการทำหน้าที่รับดวงวิญญาณของผู้ตายไปสถิตยังภูมิลำเนาเดิมที่ประเทศจีนที่ที่ตนหรือบรรพบุรุษจากมาด้วย

๓.๓ เส้นทางเชื่อม สะพาน บันไดสู่โลกหลังความตาย

Sthirakoses (2008, p. 173-175) กล่าวถึงเส้นทางเชื่อมต่อไม่ว่าจะจะเป็นสะพานหรือบันไดไว้ว่า วิญญาณจะต้องเดินทางไปยังดินแดนหลังความตาย ต้องผ่านแม่น้ำ ภูเขา บางทีก็มีสะพานจะต้องข้าม ซึ่งไม่ใช่สะพานธรรมดา เป็นสะพานงูบ้าง สะพานที่มีมีดคมบ้าง หรือในวัฒนธรรมการทำศพของไทย สะพานหรือบันไดก็เข้ามามีบทบาทดังที่มีคำกล่าวที่ว่า “สามชั้นบันไดผีสี่ชั้นบันไดคน” ที่เอาบันไดขนาดย่อมวางพาดบริเวณปากโลง ไม่ว่าจะด้วยเหตุผลการเป็นคติธรรมคำสอนทางศาสนา หรือความเชื่อในเรื่องวิญญาณจะได้ใช้เป็นเส้นทางเดิน สัญลักษณ์สะพานและบันไดในโลกหลัง

ความตายก็ปรากฏในส่วนใดส่วนหนึ่งของพิธีกรรมงานศพแทบทุกสังคม

ในบทร้องพิธีงเด็กจีนแต่จิวจะปรากฏสะพานอย่างชัดเจนทั้งในบทร้อง และเป็นวัตถุที่ใช้ในพิธีกรรม สะพานในบทร้องและพิธีกรรมของจีนแต่จิวและจีนทุกกลุ่มภาษาเรียกว่า “โนห่อเกีย” หรือสะพานโอบสงสารข้ามมหาสมุทรหรือทวีปทั้ง ๗ ไปสู่สวรรค์หรือสุชาติ ความหมายของสะพานแห่งนี้มีหลากหลายความหมาย เช่น ตำนานงเด็กของคณะสงฆ์อนัมนิกาย (Khananamsamanajarn (Bi), Phra Kru, 1985, p. 84-85) ระบุว่า เป็นสะพานที่ให้วิญญาณและลูกหลานข้ามไปใช้หนี้ยศคลัง เพราะมนุษย์ทุกคนก่อนมาเกิดจะยืมเงินจากนายคลังก่อนลงมาปฏิสนธิเมื่อตายก็ต้องใช้คืน (ในจีนทุกกลุ่มภาษาก็มีพิธีใช้หนี้ยศคลังอยู่ด้วย) หรืออาจจะมีการอธิบายในมุมมองของศาสนาว่าเป็นสะพานที่ใช้ข้ามห้วงทุกข์ ห้วงน้ำข้างใต้สะพานคือการเวียนว่ายตายเกิด ในบทร้องงเด็กของจีนแต่จิวจะกล่าวบรรยายสภาพแวดล้อม ลักษณะของสะพานไว้อย่างละเอียดลออผ่านบทสนทนาระหว่างพระโมคคัลลานะกับผู้เฝ้าสะพาน โดยระบุว่า พระโมคคัลลานะต้องขอกุญแจเพื่อไขประตูก่อนเดินทางข้ามสะพานโดยต้องแจ้งรายละเอียดของผู้ตายทั้งชื่อ แซ่ ที่อยู่ที่ประเทศจีนและประเทศไทย และชำระค่าธรรมเนียมให้แก่ผู้เฝ้าตามธรรมเนียม

ผู้เฝ้าสะพานทำหน้าที่แจ้งรายละเอียดว่าที่หัวสะพานมีศาลแปะกง และปลายสะพานมีศาลอาเนี้ย (เนี้ยมาเต็ง) ให้นำเครื่องเช่นไปเช่นที่ศาลทั้งสอง ซึ่งผู้นำทางวิญญาณก็จะร้องตอบพร้อมกับประกอบพิธีเช่นหัวท้ายสะพานด้วยขนมจันอับ ๒ จาน เหล้า ๒ จอก เงินทองในโลกมนุษย์และเงินในปรโลกเพื่อเป็นค่าผ่านทาง จากนั้นผู้เฝ้าสะพานให้เด็กรับใช้ไปนำกุญแจจำนวน ๖-๗ ดอกมาเปิดประตูเพื่อให้เข้าไปข้ามสะพาน

ในบทร้องยังระบุว่าสะพานนี้มีธาตุทั้งห้า คือ โลหะ ไม้ น้ำ ไฟ ดินเป็นผู้สร้างสะพานข้ามทวีปทั้งเจ็ด ไล่เสียงลำดับความสูงไปเรื่อย ๆ จนถึงสะพานและทวีปสุดท้ายที่จรดแดนสุชาติอันมีพระยูไลประทับอยู่ สะพานแต่ละสะพานก็จะมีผู้คุมและวิญญาณที่ห้าบาปกรรมยังติดอยู่กุลงโทษ หรือเดินไปมา อาทิ สะพานที่ข้ามไปทวีปที่ ๒ เห็นชายหญิงกุ่มดออยู่ใต้สะพานเพราะกุลงโทษเนื่องจากตอนมีชีวิตทุบตีตาทอพ่อแม่ ปลอ่ยเงินกู้ไม่เป็นธรรม ร้างทั้งคู่อองแขน้าและตากแดดใต้สะพาน หรือเห็นผู้คุม

วิญญาณหัวเป็นวัว หน้าเป็นม้าเดินไปมา นอกจากนั้นสะพานที่ข้ามไปทวีปที่ ๓ มีองค์เจ้าแม่กวนอิมประทับอยู่ ได้สะพานมีน้ำใสสะอาดมีปลาหลีฮื้อ (ปลามังกร) ส่วนสะพานของทวีปที่ ๔ มีเทพแปดเซียนประทับอยู่ สะพานที่ ๕ มีศาลแป๊ะกง (เจ้าที่) ที่วิญญาณก่อนไปเกิดและหลังจากที่ตายไปแล้วจะต้องผ่านศาลนี้ สะพานที่ ๗ ที่สะพานมีต้นไม้ไร่กล้วยที่จะมีภูตมาสอบถามนำทางสู่หომองบ้านเกิดส่งลาลูกหลาน

ขั้นตอนของการข้ามสะพานของจีนกลุ่มอื่นก็จะคล้ายกัน แต่อาจสลับกันบ้าง เช่น ของจีนไหหลำจะมีกล่าวว่ามี การฝ่าด่าน (ซึ่งด่านนั้นก็จะมี การข้ามสะพานและมีสะพานคมมีดด้วย) แล้วจึงขึ้นหอสั่งส่งลาลูกหลาน แล้วค่อยข้ามสะพานไปสู่สวรรค์ นอกจากนั้นยังปรากฏการใช้สะพานหรือบันไดในขั้นตอนอื่น เช่น ของจีนไหหลำจะใช้ผ้าพาดเป็นสะพานจากโลงศพมาสู่เก้าอี้ที่จัดวางถาดเทียน น้ำมันต์ ขวาน เป็นการเชิญวิญญาณข้ามมาร่วมพิธี (Kanokpongchai, 2011, p. 26-27) (ของจีนแต่จีจะใช้วิธีการโยนแท่งไม้เสี่ยงทายว่าวิญญาณมาถึงในบริเวณพิธีแล้วหรือยัง) ลักษณะของการพาดผ้านี้คล้ายกับการเชิญดวงวิญญาณเร่ร่อนมาเข้าร่วมพิธีทั้งกระเจาด ที่จะจัดพาดโยงผ้าบนหลังคาของโรงพิธีโดยเชื่อว่าวิญญาณเร่ร่อนจะข้ามผ้าหรือสะพานนี้ มาเข้าร่วมพิธี นอกจากสัญลักษณ์สะพานแล้วในบรื่องงเต็กจินแต่จียังได้กล่าวถึงบันไดทองคำในตอนต้นของบรื่องว่า พระยูไล และพระโพธิสัตว์กวนอิมจะมารับดวงวิญญาณนำทางขึ้นสู่บันไดทองคำซึ่งอยู่ห่างไกลจากพื้นดิน

ภาพที่ ๔ ผ้าขาวที่พาดโยงจากที่สูงลงสู่ด้านล่างในพิธีทั้งกระเจาด

ภาพโดย: นายนรุตม์ คุปต์ธนโรจน์ วันที่ ๑๒ ตุลาคม ๒๕๕๖

คติการใช้สะพานหรือบันไดเป็นสัญลักษณ์ในพิธีกรรมหลังความตายเป็นคติความเชื่อที่เป็นสากล ลักษณะของสะพานและบันไดในความคิดของกลุ่มชนเป็นเครื่องเชื่อมต่อโลกสองโลกให้สามารถติดต่อกัน ดังที่ปรากฏในตำนานสร้างโลกของชนเผ่าต่าง ๆ จะมีบันได สะพาน ต้นไม้ หรือเสาค้ำฟ้าที่มนุษย์ เทวดาสามารถเดินทางติดต่อกันได้

สะพานหรือบันไดจึงเป็นสัญลักษณ์ของการเชื่อมต่อโลกสามัญและโลกศักดิ์สิทธิ์ พาวินญาณเปลี่ยนผ่านไปสู่สถานะใหม่กลายเป็นวิญญานศักดิ์สิทธิ์ เป็นเทพ (ตามความเชื่อของชาวจีน) เป็นผีบรรพชน เป็นสัญลักษณ์ของการชำระวิญญานให้บริสุทธิ์ (ในพิธีกรรมช่วงเทศกาลกินเจของจีนโดยเฉพาะจีนออกเทียนที่อยู่ภาคใต้ของไทย จะมีพิธีเดินสะพานเพื่อการชำระให้ร่างกายจิตใจของผู้เข้าร่วมพิธีให้บริสุทธิ์ หรือการเข้าทรงที่ต้องปีนบันไดมิดก็มคติความเชื่อในเรื่องนี้เช่นกัน) ดังที่แสดงออกในบทร้องและพิธีกรรมว่าวิญญานที่สามารถข้ามสะพานหรือขึ้นบันไดได้แสดงว่าวิญญานดวงนั้นมีสติปัญญา หรือหากเป็นวิญญานที่ประกอบคุณงามความดีมาสะพานก็จะกว้าง หรือหากสะสมบุญไว้และลูกหลานมีความกตัญญูก็จะมีสะพานมารองรับ

๓.๔ พาหนะสู่โลกหลังความตาย

นอกจากสัญลักษณ์สะพานหรือบันไดแล้ว ยังปรากฏผู้เชื่อมโลกสามัญและวิญญานในลักษณะของพาหนะ เช่น เรือ นก ม้า ซึ่งจะมีหน้าที่ทั้งเป็นพาหนะนำวิญญานสู่ดินแดนหลังความตาย หรือมีหน้าที่นำสารไปสู่ผู้เป็นใหญ่ในดินแดนหลังความตาย หรือสรวงสวรรค์

พิธีกึ่งเด็กของจีนแต่จิว ไม่ว่าพระสงฆ์หรือฆราวาสจะเป็นผู้ประกอบพิธี สิ่งที่จะขาดไม่ได้คือ ทุ่นกระดาษรูปนก และม้า มีเทวดาเกาะช้อยอยู่บนหลัง ทำหน้าที่เป็นผู้นำสารหรือบางแห่งเรียกว่าภูิกงไปส่งยังดินแดนศักดิ์สิทธิ์ เนื้อหาสาระในภูิกงจะแสดงรายละเอียดเกี่ยวกับประวัติผู้ตาย ทั้งวันเดือนปีที่ตาย ชื่อลูกหลานไล่เรียงกันไป (เรียงตามลำดับอาวุโสและเพศลูกชายคนโต ลูกสะใภ้ ลูกสาว ลูกเขย หลานใน หลานนอก) ที่อยู่บ้านเกิดที่เมืองจีน ที่อยู่ที่เมืองไทย ตายที่ไหน และกล่าวขำว่า ลูกหลานกตัญญูร่วมกันสวดมนต์และจัดพิธีกึ่งเด็กนี้ขึ้นด้วยความกตัญญู ผู้ทำพิธีจะอ่านภูิกงประกาศต่อหน้าปะรำพิธีแล้ว สวดมนต์ เจิมด้วยธูปและน้ำมันที่หุนม้าและนก

จากนั้นก็พบฎีกาสอดไว้ที่หุ่่น โดยมีความเชื่อว่าหุ่่นมักจะทำหน้าที่ส่งฎีกาแจ้งว่ามีผู้ตายที่ดินแดนปรโลก ส่วนนกกจะนำฎีกาไปแจ้งยังสรวงสวรรค์ให้รอรับวิญญาณผู้ตาย ซึ่งในบทร้องก็จะมีเนื้อหาที่สอดคล้องกับการเผากระดูกและมักกระดูกนี้ โดยกล่าวว่าเมื่อพระโมคคัลลานะนำวิญญาณมาถึงนายด่านเฝ้าประตูและสะพานในช่วงกลางคืน นายด่านก็จะทำเสียงดุขึงขังตะคอกใส่ว่ามาทำอะไรกันตึกตื่นคำคืน พระโมคคัลลานะก็จะแจ้งเรื่องราวทั้งหมดให้นายด่านฟัง เมื่อนายด่านฟังแล้วก็ขอให้แจ้งรายละเอียดผู้ตายอีกครั้งพร้อมใบผ่านทาง พระโมคคัลลานะก็จะโต้กลับว่าได้ส่งมาแล้ว ในพิธีช่วงเช้ายังไม่ได้รับหรือ นายด่านก็จะโต้กลับว่าสะพานแห่งนี้มีวิญญาณจำนวนมากเข้าออกตลอดเวลา ยากจะตรวจสอบได้ พระโมคคัลลานะจึงต้องอ่านฎีการายละเอียดผู้ตายนั้นอีกครั้ง เมื่อนายด่านได้ฟังก็พอใจจึงอนุญาตให้ดำเนินการขั้นต่อไปได้ ส่วนฎีกาที่ไปพร้อมกับนกก็จะไปปรากฏอีกครั้ง โดยมีเจ้าหน้าที่มาตรวจใบผ่านทางก่อนที่จะขึ้นหอมองลูกหลานแล้วเข้าสู่สุขาวัตติ แต่พิธีของจีนไท่หล่าจะใช้คนที่สมมติว่าเป็นผู้เฒ่าหรือเจ้าที่ประจำหมู่บ้านเป็นผู้ส่งสารและรับดวงวิญญาณผู้ตายกลุ่มชาติพันธุ์หลากหลายกลุ่มก็ปรากฏพาหนะในบทร้อง เช่น ไทดำ (Posan, 2009, p. 256-257) ที่อำเภอโพธิ์ประทับช้าง จังหวัดพิจิตร ใช้นกหงส์นำวิญญาณผู้ตายที่เป็นชาย และนกปสีนำวิญญาณผู้ตายที่เป็นหญิง ใช้เดินทางไปถึงเมืองฟ้าเมืองแฉน ไทใหญ่ในยุคนานใช้เรือแสง หรือขี้ล้อทองแดง นอกจากนั้นในไทลื้อจะมีการทำเรือขี้ผึ้งใส่ไว้ในมือศพ (Sthirakoses, 2008, p. 173)

๓.๕ อุปสรรคขัดขวางระหว่างการเดินทาง

การเดินทางของวิญญาณในทุกกลุ่มชนจะปรากฏอุปสรรคขัดขวางระหว่างการเดินทางที่จะมาในรูปแบบของบุคคลหรือสัตว์หรือเส้นทางเดินที่ลำบาก

บทร้องในพิธีงเต็กจีนแต่จิวจะกล่าวถึงอุปสรรคขัดขวางการเดินทางไว้หลายช่วง ได้แก่ นายด่านผู้เฝ้าประตูก่อนข้ามสะพาน ซึ่งในช่วงพิธีกรรมจริงจะมีเจ้าหน้าที่ทำเสียงดุร้ายขึงขัง แม้ฟังภาษาจีนไม่ออกก็รู้สึกได้ถึงความน่าสะพรึงกลัวและความยากลำบากในการเดินทาง หรืองเต็กแต่จิวบางคณะในต่างประเทศ เช่น สิงคโปร์ จะให้คนแต่งชุดเป็นนายด่านเฝ้าสะพานนั่งอยู่บนเวทีและขบวนของวิญญาณและลูกหลานอยู่ข้างล่าง หน้าตาคนที่สมมติเป็นนายด่านก็จะทำหน้าที่ตาขึงขัง บทสนทนา

ช่วงนี้ระหว่างพระโมคคัลลานะกับนายด่านจะกล่าวว่า พระโมคคัลลานะมาเจอหน้า นายด่านที่ทำหน้าตาขึงขังเย็นชาไร้อารมณ์ นายด่านก็ตะคอกเสียงดังไม่ให้ผ่านจนกว่า จะแจ้งชื่อเสียงเรียงนามให้ละเอียด และในที่สุดก็ต้องเสียค่าธรรมเนียมเป็นขนมจันอับ เงินทองทั้งที่เป็นกระดาษและเงินจริงที่ลูกหลานจะใช้หย่อนใส่ในอ่างน้ำตอนเดิน ข้ามเพื่อเป็นค่าผ่านทาง นำกุญแจมาไขประตูให้เพื่อข้ามสะพาน ตอนนั้นพระโมคคัลลานะ ก็จะตัดพ้อว่า “เมื่อได้ฟังกฎหรือธรรมเนียมปฏิบัติแล้วก็รู้ว่าทั้งภพมนุษย์และปรโลก ก็เป็นอย่างเดียวกัน” นอกจากนายด่านแล้วก็จะมียมบาล และเทพพงไธ้ ที่ปรากฏใน ตอนทำมาขัดขวางแต่เป็นการขวางเพียงชั่วคราวเพื่อให้วิญญานรวมถึงลูกหลานที่ ตามมาจกคิดว่าชีวิตไม่เที่ยงแท้ยังงี้ก็ต้องตาย ขอให้ปฏิบัติตัวเป็นคนดี และสวดมนต์ ระหว่างเดินทาง

การปรากฏอุปสรรคขัดขวางในการเดินทางนี้ ในเชิงสัญลักษณ์เป็นการสร้างความ โศกเศร้าอาลัยของลูกหลานให้มากขึ้น กระตุ้นความกตัญญูให้ลูกหลานเห็น ความลำบากของบุพการี แต่อุปสรรคทั้งหมดเป็นอุปสรรคที่ถูกแก้ปัญหได้ด้วยวิธีการ ต่าง ๆ ที่ผู้นำทางวิญญานแนะนำหรือช่วยเหลือ รวมทั้งด้วยแรงกตัญญูของลูกหลาน ซึ่งก็มองได้ว่าเป็นการสร้างความสะดวกใจให้แก่ลูกหลานว่าบุพการีได้เดินทางไปเ็น หนทางที่ถูกต้องถึงจุดหมายปลายทางอย่างปลอดภัย

๔. บทบาทของบร็องพิธิงเต็กจิ้นแต่จิว

บร็องของบร็องพิธิงเต็กจิ้นแต่จิว รวมถึงตัวพิธีกรรมมีบทบาททั้งต่อ สังคม และบทบาทต่อตนเองและครอบครัว ถึงแม้ว่าบทบาทบางประการจะลางเลือน หรือหายไปในปัจจุบัน โดยมีรายละเอียดดังนี้

๔.๑ การเน้นย้ำความสัมพันธ์ของวิญญานกับภูมิสำเนาเดิม

การโยกย้ายถิ่นฐานเป็นเรื่องธรรมดาที่เกิดขึ้นได้ในทุกกลุ่มชาติพันธุ์ ไม่ว่าจะ ด้วยเหตุผลทางการเมืองการปกครอง การสงคราม การเกิดโรคระบาด การมุ่งหน้า หาแหล่งอาหารหรือเศรษฐกิจที่ดีกว่าภูมิสำเนาเดิม หรือสังคมในอดีตที่ไม่มีเส้นแบ่ง พรมแดนชัดเจน การโยกย้ายถิ่นฐานทำกิน หาที่อยู่อาศัยใหม่ก็เป็นสิ่งที่ เป็นปกติ เมื่อเกิด การพลัดถิ่น กลุ่มชนเหล่านั้นก็พยายามที่จะแสดงอัตลักษณ์ของตนออกมาเพื่อให้

เห็นความแตกต่างจากชนดั้งเดิมที่อยู่มาก่อน รวมถึงอำนาจรักษาอัตลักษณ์ไว้รอคอย ความหวังที่จะได้เดินทางกลับไปยังแผ่นดินแม่ หรืออย่างน้อยก็ส่งต่อให้ลูกหลานได้ รักษาเอาไว้ด้วยความภูมิใจ ซึ่งแสดงออกในหลายทาง เช่น ภาษา เครื่องแต่งกาย นิทาน ตำนาน เรื่องเล่า ความเชื่อต่าง ๆ และบทร้องในพิธีกรรมหลังความตายและ สัญลักษณ์บางอย่างที่ปรากฏในพิธีกรรมหลังความตายก็เป็นสิ่งที่สะท้อนอัตลักษณ์ ดังกล่าวได้เช่นกัน

บทร้องในพิธีงตึกของจีนแต่จิวแม้จะไม่มีคำร้องหรือสัญลักษณ์ที่แสดงชัดเจน แต่มีอยู่ ๒ สิ่งในพิธีที่เกี่ยวข้องกับประเด็นเรื่องการโยกย้ายบ้านเกิด สิ่งแรกคือ ฎีกาที่เป็นประวัติใช้ส่งแจ้งไปยังปรโลกและสรวงสวรรค์ เนื้อหาในฎีกาจะกล่าวถึงที่อยู่ ภูมิลำเนาเดิมที่เมืองจีนอย่างละเอียด หากมองอย่างผิวเผินก็เป็นเพียงแค่ประวัติของผู้ตาย แต่นัยที่แฝงอยู่คือไม่ว่าผู้ตายจะเป็นคนจีนที่อพยพหรือลูกจีนที่เกิดในเมืองไทย สิ่งหนึ่งที่อยู่ในใจของคนจีนที่เข้ามาอยู่ในเมืองไทยนั้นไม่ได้ต้องการตั้งรกรากในเมืองไทย แต่ต้องการตั้งตัวได้และกลับไปยังบ้านเกิด หรืออย่างน้อยก็ขอนำร่างไว้วิญญาณกลับไปฝังที่สุสานหรือมีป้ายวิญญาณตั้งร่วมกับบรรพชน จากการสัมภาษณ์ Kwangthongpanich (Personal Interview 2011, October 1) นักวิจัยประวัติศาสตร์ ยานเขาวราช ผู้เชี่ยวชาญทางด้านจีนศึกษาและแต่จิววิทยากล่าวว่า คนจีนที่เข้ามาเมืองไทย ไม่ใช่การอพยพ เพียงเข้ามาเพื่อแสวงหาแหล่งทำกินใหม่ หลีกหนีจากความอดอยาก และมีความหวังต้องการกลับไปบ้านเกิดทั้งสิ้น เพราะหากต้องการจะตั้งรกรากในเมืองไทย ผู้คนเหล่านั้นจะต้องนำซีเต้ากระดาษรูปบรรพชนมาด้วย แต่เมื่อกลับไปไม่ได้ก็ต้องตั้งรกรากหาสุสานที่เมืองไทย

ในพิธีงตึกจึงต้องมีการประกาศอัตลักษณ์ความเป็นจีน มีภูมิลำเนา รากเหง้าบนแผ่นดินจีนให้ฟ้าดินหรือผู้ร่วมพิธีได้รู้ว่าลูกหลานของแผ่นดินจีนได้ตายลงแล้วที่เมืองไทย และมีการไหว้บรรพชนให้ได้รับรู้ พิธีดังกล่าวจะชัดเจนในพิธีของจีน ไทหล่าที่มีบทร้องตอนนำฎีกาไปมอบให้ปรโลก จะต้องส่งผ่านตัวละครที่แสดงเป็น เจ้าที่ประจำหมู่บ้านที่ไทหล่า แสดงออกถึงความผูกพันที่มีต่อบ้านเกิดเมืองนอน นอกจากนั้นในบทร้องและตัวพิธียังมีการไหว้ “เสี่ยอังกง” หรือเรียกลาลองอย่างไทยว่า พระหลักเมือง ซึ่งตามรูปศัพท์แล้วหมายถึงเจ้าที่เฝ้ากำแพงหรือประตูเมืองหรือคูเมือง เมื่อจัดพิธีงตึกจะต้องมีการไหว้บอกกล่าวเจ้าองค์นี้ ซึ่งปัจจุบันจากการสำรวจ

เบื้องต้นและการสัมภาษณ์ Kwangthongpanich (Personal Interview 2011, October 1) พบว่ามีศาลอยู่ที่บริเวณใกล้ทำนน้ำราชวงศ์และในวัดมังกรกมลาวาส หรือหากไม่ไปไหว้ก็เพียงกล่าวถึงในบทร้องงเด็กก็ได้ การไหว้หรือกล่าวถึงเสียยิ่งก เป็นการสะท้อนความสัมพันธ์กับบ้านเกิดได้อย่างหนึ่ง เพราะในอดีตหากจะต้องนำศพ กลับไปฝังที่เมืองจีนหรือนำไปฝังที่สุสานในไทยก็จะต้องขออนุญาตเสียยิ่งก เสียก่อนเพื่อให้ช่วยคุ้มครองนำศพหรือวิญญาณกลับไปบ้านเกิด เสียยิ่งกจึงเป็นตัวแทน ของพระหลักเมืองของคนจีนในแผ่นดินไทย ที่คอยดูแลสารทุกข์สุขดิบของคนจีนอพยพ นอกจากนั้นศาลเสียยิ่งกยังบอกถึงขอบเขตของถิ่นที่อยู่ของคนจีนได้ อย่างเช่น ศาลที่อยู่บริเวณทำนน้ำราชวงศ์ เหตุที่ต้องตั้ง ณ ที่นี้เป็นเพราะพื้นที่แถวนี้เป็นแหล่ง ที่ชาวจีนอพยพขึ้นบกตั้งบ้านเรือนทำมาหากินที่นั่นเป็นแห่งแรก รวมทั้งในตรอกที่ศาล ตั้งอยู่เป็นที่ที่รัชกาลที่ ๕ พระราชทานให้ชาวจีนสร้างตึกแถว ศาลจึงบอกขอบเขต ของถิ่นที่อยู่ของคนจีนได้ลักษณะดังกล่าวปรากฏให้เห็นในบทร้องของกลุ่มชาติพันธุ์ อื่น ๆ เช่น จ้วงเผ่าต่ายเดินทางกลับไปยังเมืองที่อุดมสมบูรณ์ของบรรพบุรุษไทดำ ที่วิญญาณต้องกลับไปเมืองแดน

บทร้องและพิธีกรรมหลังความตายจึงเป็นการแสดงออกถึงความระลึกถึง บ้านเกิดเมืองนอนของตน ขดเชยความหวังที่จะกลับไปอยู่ในดินแดนของบรรพบุรุษ ที่ตนจากมาได้อีกทางหนึ่ง

๔.๒ การผ่อนคลายความวิตกกังวลหรือความโศกเศร้าของลูกหลาน

เนื้อหาบทร้องในพิธีกรรมหลังความตายของทุกชนชาติจะกล่าวชัดเจนถึง การเดินทางที่ปลอดภัยที่สร้างความเชื่อมั่นให้แก่ลูกหลานว่าพ่อแม่ของตนจะเดินทาง ปลอดภัยและไปในภพภูมิที่ดี แม้จะเจออุปสรรค ผู้นำทางวิญญาณก็จะช่วยเหลือซึ่ง ทำให้ลูกหลานสบายใจ เช่น ในบทร้องงเด็กจีนแต่จีมีบทวิญญาณรำรำพันสั่งลา ลูกหลานไม่ให้ลูกหลานต้องวิตกกังวล รวมทั้งสร้างฉากให้มีพระพุทธรองค์ พระโพธิสัตว์ พระอรหันต์ และเทพเจ้าองค์ต่าง ๆ มาคอยรอรับดวงวิญญาณไปสู่ภพภูมิที่ดีและ กล่าวขำถึง พลานุภาพของการทำพิธีและความกตัญญูจะส่งให้วิญญาณไปสู่ขาวดี อย่างแน่นอน บทร้องหลายช่วงก็จะกล่าวขำถึงคุณงามความดีของวิญญาณ เช่น เมื่อ วิญญาณดวงนี้เดินทางข้ามผ่านสะพานที่ ๗ ได้โดยสะดวกราบรื่น แสดงให้เห็นว่า

วิญญาณดวงนี้ได้บำเพ็ญความดี ทำให้เห็นว่าเพราะคุณงามความดีที่สั่งสมมาของผู้ตาย ทำให้โลกหลังความตายไม่มีอุปสรรคที่น่ากังวล ซึ่งลดความวิตกกังวลของลูกหลานได้ในทางตรงผ่านบร็อง แต่ในทางกลับกันหากลูกหลานมีปัญหาเรื่องภาษา องค์ประกอบต่าง ๆ ในพิธีกรรมก็มีบทบาทในการลดความวิตกกังวลได้เช่นกัน

ในบร็องและพิธีกรรมหลังความตายหลายชนชาติ ลูกหลานจะเข้าไปมีส่วนร่วมกับการเดินทางของวิญญาณด้วย เสมือนการสร้างภาวะแห่งคุณสมบัติต่อต้านโครงสร้าง (Anti-structure) ซึ่งวิกเตอร์ เทอเนอร์ (Turner, 1977, p. 94-97) ผู้ศึกษาพิธีกรรมแนวใหม่ เรียกการรวมกลุ่มนี้ว่า “Communitas” ซึ่งเป็นภาวะที่อยู่ในช่วงเวลา Liminality หรือช่วงเวลาพิเศษที่แยกออกจากชีวิตปกติ เป็นช่วงที่มีความศักดิ์สิทธิ์ เครื่องขริม และมีสถานภาพที่กำกวม เมื่อการแสดงในพิธีกรรมจบลงทุกอย่างก็กลับสู่ภาวะปกติ

ในพิธีกรรมหลังความตายทุกพิธีกรรม สัญลักษณ์ที่ใช้ทั้งรูปธรรมและนามธรรม รวมไปถึงบร็องต่าง ๆ เป็นองค์ประกอบที่ดึงดูดผู้เข้าร่วมพิธีสู่ช่วงเวลาพิเศษเหมือนเข้าไปอยู่ในการเดินทางไปยังดินแดนของวิญญาณ โดยทุกพิธีจะมีองค์ประกอบของภาวะพิเศษนี้ครบ ๓ ประการคือ

๑) การสื่อสารเกี่ยวกับสิ่งศักดิ์สิทธิ์ เช่น สื่อสารกับเทพ นายด่านเฝ้าประตู หรือพูดคุยกับวิญญาณผู้ตาย

๒) การส่งเสริมที่ทำให้เกิดการกระทำที่ผิดไปจากปกติ เช่น การทำเสียงดูตึง เข้มขลังของนายประตู การทำลีลาท่ามือที่เป็นการรำยมนต์

๓) การส่งเสริมให้เกิดความเป็นกลุ่มพวกเดียวกันในพิธี เช่น จัดลำดับอาวุโส และเพศเดินข้ามสะพานด้วยกันแสดงว่าเป็นลูกหลานสายตระกูลเดียวกัน เมื่อจบพิธีก็เข้าสู่สภาพปกติ เป็นต้น องค์ประกอบต่าง ๆ เหล่านี้ทำให้พิธีกรรมเป็นช่วงเวลาพิเศษ เป็นเสมือนช่วงเวลาแห่งความศักดิ์สิทธิ์ที่ลูกหลานได้ก้าวเข้าสู่โลกวิญญาณ

เมื่อลูกหลานเข้าสู่ช่วงเวลาพิเศษอันศักดิ์สิทธิ์นี้แล้วก็จะมีความรู้สึกว่าตนได้อยู่ร่วมกันกับบุพการีในดินแดนของวิญญาณจริง ๆ เหตุการณ์การเดินทางที่เกิดขึ้นนั้นเป็นเรื่องจริง ได้ไปส่งผู้มีพระคุณด้วยตัวเองผ่านสัญลักษณ์ต่าง ๆ ย่อมเป็นสิ่งที่ช่วย

สร้างความเชื่อมั่นให้แก่ลูกหลานว่าคนที่ตนรักจะได้ไปสู่ดินแดนที่ดีมีความสุข ผ่อนคลาย ความวิตกกังวล ซึ่งอาจจะพอกกล่าวได้ว่าแม่จะมีอุปสรรคปัญหาเรื่องภาษาที่ลูกหลาน บางคนฟังไม่เข้าใจ แต่สัญลักษณ์อื่น ๆ ที่ประกอบขึ้นเป็นภาวะพิเศษนี้ก็ตอบสนอง ความกตัญญูที่ลูกหลานมีให้บุพการีว่าได้ผลจริงและผ่อนคลายความกังวลว่าบุพการี ของตนจะหลุดพ้นจากความลำบากได้เช่นเดียวกัน

๔.๓ การสั่งสอน หรืออวยพรแก่ลูกหลาน

บทร้องและพิธีกรรมหลังความตายจะมีส่วนที่เป็นการสั่งสอนลูกหลานทั้งในเรื่องของคุณธรรมและการทำมาหากินและการอวยพรแทบทุกกลุ่ม

บทร้องในพิธีงตั้งเงินแต่จิว ตลอดระยะเวลาการเดินทางจะแทรกเนื้อหาคำสอน ตลอดเวลา เช่น การสอนเรื่องความกตัญญูว่า ผู้กตัญญูย่อมมีลูกกตัญญู ผู้อกตัญญู ย่อมมีลูกอกตัญญู หากไม่เคารพพ่อแม่จะไปเคารพผู้ใด หากไม่กตัญญูต่อพ่อแม่เมื่อ ยามท่านยังมีชีวิตอยู่ จะมาร้องไห้ต่อดวงวิญญาณเมื่อท่านจากไปทำไม หรือ ฟ้าเหลือ เพียงน้ำค้ำจรสหวาน พุทธะเหลือไว้ซึ่งสังขารม คนเหลือไว้เพียงลูกหลาน หย้าเหลือ ไว้เพียงราก พุทธะเหลือสังขารมไว้ให้วิญญาณผู้ล่วงลับ หรือการอ้างถึงตัวละครและ พุทธกรรมจากนิทานจีนชุดยี่สิบสี่ยอดกตัญญู (ยี่จิบสี่เท่า) (Kupthanaroj, 2008, p. 87-111) แทรกอยู่ในบทร้อง หรือการยกตัวอย่างบุคคลสำคัญในประวัติศาสตร์ทั้ง ชายหญิงเพื่อบอกวิญญาณถึงความไม่เที่ยงของชีวิตซึ่งแท้จริงคือการสอนลูกหลาน ฝ่ายชายเช่น เพี้ยโจ้วกงผู้มีอายุยืนหลายร้อยปี เล่าจื้อคาสตาแห่งเต้า ขงจื้อ กวนอู หรือเอี้ยเหล่งกง (ขุนศึกตระกูลหยาง) หานซิ่นขุนศึกคูเจหวลปั๋งผู้สถาปนาราชวงศ์ อั้น ฉ้อป้ออ่องผู้ต่อสู้แย่งชิงอำนาจกับหลิวปัง ฝ่ายหญิง เช่น หงอกกีหรือหยูจิสนมของ ฉ้อป้ออ่อง แม่ของเมิ่งจ้อปราชญ์คนสำคัญของจีน หวังเจาจินสนมสมัยราชวงศ์อั้น ผู้ถูกส่งตัวไปก้านัลแก่ชนเผ่าชยงหนูที่นอกด่าน ไคว่เม่งเกียงผู้ตามหาสามีที่ถูกเกณฑ์ ไปสร้างกำแพงเมืองจีนจนตาย บุคคลเหล่านี้ไม่ว่าจะเก่งกาจ ร่ำรวย ฉลาด สวย อายุ ยืนเพียงแค่วันเมื่อถึงที่สุดแล้วก็ต้องตาย

ท้ายสุดของการเดินทางก็จะกล่าวอวยพรว่า การบูชาบรรพบุรุษในสุสานที่ดีก็ จะทำให้ลูกหลานเจริญรุ่งเรือง ร่ำรวย นอกจากนั้นการใช้ความเปรียบหรือบทเจรจาที่ สร้างความเศร้าโศกสะเทือนใจให้แก่ลูกหลานก็ช่วยกระตุ้นความรู้สึกรักผูกพันและ

ความกตัญญูให้เกิดขึ้นได้ เช่น บรรยายว่าผู้ตายเฝ้ามองมาในพิธีเห็นกระดางรูปตั้งอยู่ ร้องเรียกใครก็ไม่ตอบ เห็นแต่ลูกชายลูกสาวร้องไห้แทบขาดใจ หรือเปรียบเทียบกับวิญญาณกับห่านฟ้าและเรือที่ลอยโดดเดี่ยวในทะเลว่า เรือรั้วซ่อมได้ ห่านฟ้าบินไปยังบินกลับได้ แต่มนุษย์เมื่อจากไปแล้วก็ต้องไปสับ ทุกอย่างในโลกมนุษย์ก็ต้องจบลง หรือการบรรยายว่าดวงวิญญาณมาถึงแม่น้ำกระหายน้ำก้มหน้าดื่มกิน้ำตาไหลลึกลงถึงบ้านเกิดหรือวิญญาณคุกเข่าร้องไห้ต่อหน้ายมบาลวิงวอนขอให้ปล่อยตัว ยมบาลได้ยินก็หัวเราะบอกว่าไม่มีทางปล่อยไปได้ วิญญาณขอซื้อชีวิตด้วยทองคำ ยมบาลหัวเราะซ้ำกล่าวว่าหากใช้เงินทองซื้อได้ โอรสสวรรค์ก็คงมีชีวิตเป็นหมื่น ๆ ปี

บทบาทดังกล่าวสอดคล้องกับบทรื่องของกลุ่มชาติพันธุ์อื่น ๆ เช่น บทบอกทางของไทยใหญ่ที่เนื้อหาจะกล่าวถึงเรื่องการทำบุญสุนทาน การเข้าวัดฟังธรรมว่าเป็นสิ่งที่จะก่อผลทำให้การเดินทางราบรื่นมีสิ่งศักดิ์สิทธิ์คอยช่วยเหลือตลอดเส้นทาง หรือกล่าวถึงผลบุญผลกรรมว่าการถวายสิ่งใดในโลกหน้าก็จะได้สิ่งดี ๆ ตอบแทน ในตอนท้ายลูกหลานที่ไปส่งก็จะขอพรจากวิญญาณ ขอให้ตนอย่ามีโรคร้ายไข้ ความทุกข์เดือดร้อนเดือดไหม้อ่าให้มี นอกจากนั้นการเชิฏวิญญาณของผู้ตายมาอยู่ที่หิ้งบูชาบรรพชนก็เป็นนัยของการให้การดูแลปกป้องคุ้มครองแก่ลูกหลานด้วย

บทรื่องสั่งสอนหรืออวยพรในพิธีมีทั้งที่ตั้งใจสื่อถึงลูกหลานโดยตรงและที่เป็นบทรื่องบอกแก่ดวงวิญญาณแต่มีนัยแฝงในการสั่งสอนลูกหลาน ซึ่งในปัจจุบันพิธีกรรมหลังความตายของชนหลายกลุ่มมีปัญหาอุปสรรคการสื่อสารในเรื่องของภาษาคำสั่งสอนที่สอดแทรกอยู่จึงเป็นเพียงเรื่องของพิธีกรรม สาระที่เป็นแก่นแท้ที่ต้องการสื่อสารบางอย่างแก่ลูกหลานกลับเลือนหายไป

บทสรุปการเดินทาง

จากองค์ประกอบในบทรื่องพิธีงเต็กของจีนแต่จิวตลอดจนสัญลักษณ์ที่ใช้ในพิธีกรรม และบทบาทของบทรื่อง จะพบสิ่งที่สำคัญที่สุดคือสิ่งที่เกิดขึ้นล้วนเกิดจากความกลัวของลูกหลาน กลัวว่าบุพการีของตนจะต้องมีชีวิตลำบากในโลกหลังความตาย กลัวว่าบุพการีของตนจะไม่ได้ไปสู่สุคติภพ หรือแม้แต่กลัวว่าวิญญาณจะกลับมาทำให้ลูกหลานล้มเจ็บก็ตาม ความกลัวเหล่านี้จึงทำให้มนุษย์ประดิษฐ์พิธีกรรมขึ้น และที่เป็นปัจจัยสำคัญอย่างยิ่งคือ “ความกตัญญู” อันเป็นคุณธรรมพื้นฐานที่เป็นสากลของ

มนุษย์ชาติที่ทำให้เกิดพิธีกรรมอันละเอียดละไมเป็นมรดกทางวัฒนธรรมของชาติพันธุ์ต่าง ๆ

Reference

- Kanokpongchai, S. (2011). *Katanyu nai kongtek lae kongtek nai katanyu*. [Filial Piety in Kongtek and Kongtek in Filial Piety]. Bangkok: Chulalongkorn University Press.
- Khananamsamanajarn (Bi), Phra Kru. (1985). *Tamra kongtek lae tamra kathin khong phrasong anam nikai*. [Kongtek Ceremonial Text and Kathin Ceremonial Text of Anam Nikaya Sangha]. (7th ed.). Bangkok: Fine Arts Department.
- Kupthanaroj, N. (2008). The chanting text used for the ‘Oi Po Tha Oi Nai Ti’ ritual: Transmission of the Chinese twenty-four stories of filial piety. *Journal of Thai Language and Literature*, 25 (December), 87-111.
- Kwangthongpanich, S. (2011, October 1). Personal Interview.
- Posan, A. (2009). *Sarattha khatikhwamchuea lae phithikam laosong*. [Essences of Lao Song beliefs and rituals]. Mahasarakham: Faculty of Humanities and Social Sciences.
- Rattanakul, S. Khunying. (2551). *Phithikam nai satsana lem 2*. [Religious Rites Vol. 2]. (2nded.). Nakorn Pathom: Mahidol University Press.
- Sathiankoset- Nakhapraphip . (1997). *Latthi khong phuean*. [Various Religions]. Bangkok: Pirab.
- Sathiankoset. (2008). *Prapheni kiawkap chiwit*. [Traditions of Life] (4th ed.). Bangkok: Siam.
- Turner, V. (1977). *The Ritual Process: Structure and Anti-Structure*. New York: Cornell Univ. Press.
- Wright, M. (2007). *Farang khlang phi*. [Westerner Crazy about Ghosts]. Bangkok: Matichon.